ÇETİN, İsmet (2014). "Osmanlı'nın Kuruluş Dönemi Aydını ve Düşünce Dünyası: Tursun Fakih". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir (http://bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf/profdr-ismet-cetin.pdf), ss.475-484

İsmet ÇETİN*

OSMANLI'NIN KURULUŞ DÖNEMİ AYDINI VE DÜŞÜNCE DÜNYASI: TURSUN FAKİH

Osmanlı Uç Beyliğinin içinde bulunduğu toplum yapısı ve kültür özelliklerini izah eden Halil İnalcık, bu münasebetle Tursun Fakih'in yaşadığı çevre hakkında da tespitlerini aktarmış olur: "Savaş, şeyhlerin desteklediği gazi liderler etrafında, çoğu zaman bu liderlerin adını taşıyan grupların teşekkülünü sağlar. Gaziler, başarı gösteren ünlü liderler, beyler, etraflarına toplanırlar, onun bayrağı altına koşarla... Uç hayatı büyük tehlikelerle dolu olup şahsi teşebbüsü ister. Zira serhaddın öte tarafında aynı ruhla hareket eden Hıristiyan serhad teşkilatı, batı ucunda Bizanslı akritai vardır. Etnik bakımdan uç cemiyeti çok karışıktır. Buraya hareket kabiliyeti büyük göçebelerle merkezden kaçan siyasi muhalifler, rafızîler, maceracılar kaçıp sığınmışlardır. Hinterlandda hakim muhafazakâr yüksek medeniyet şekilleri (teoloji, saray edebiyatı, şer'i hukuk) karşısında uçta mistik ve eklektik henüz kalıplaşmamış bir haklı kültürü (rafızi tarikatlar, mistik ve epik bir edebiyat, örfi ve milli hukuk) hakimdir. (İnalcık, 2002: 129)

Türk toplumunun İslamiyet'i kabul etmesi, yeni bir medeniyetin kapısını da aralamaktadır. İslam dünyasından gelen bilgiler, özellikle Samanîler döneminde Türkistan içlerine kadar yayılıyor, şehir merkezlerinde Türk medreseleri kuruluyor, Türk sufiliği teşekkül ediyordu. Türkistan sahasında Farabî (870-950), İbn-i Sinâ (980-1038) Şahabeddin Sühreverdî (1158-1191), Nizamü'l-Mülk (1018-1092), Yusuf Has Hacib (1017-1077) ve Ahmed Yesevî (1093-1166) ile bunların düşünce dünyası, bilgi alanı, fikirleri Türk akınlarıyla yüz yıllarca Türkiye topraklarına akıyordu.

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi.

Türkistan'dan Türkiye'ye sürekli akınların, göçlerin olduğu bir dönemde nüfus hareketliliği, aynı zamanda bilgi ve kültürel hareketliliği ile fikrî hareketliliği de getirir. Karahanlılar'dan itibaren, başta medreseler olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarının Türkiye'ye taşınması, her beyliğin kendi hâkimiyet alanını merkezî birleşme alanı olarak görmesi ve görülmesine çalışılması; sağlık ve eğitim kurumları başta olmak üzere imar çalışmalarına önem verilmesini sağlar. Özellikle medreselerin yaygınlaşması dikkate değer bir faaliyet alanıdır. Zira İslâm medeniyetinin temel eğitim müesseseleri medreselerdir (Güngör, 1987:186).Bu dönem eğitim kurumlarının, özellikle medrese, tekke ve zaviyelerin Türkistan'dan başlayıp Bağdat, Mısır ve Türkiye'ye kadar olan coğrafyalarda bulunan benzer eğitim kurumlarıyla koordineli çalışması da dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla Türkiye'deki eğitim kurumları, döneminde çok üst düzey sayılabilecek beynelmilel bilgi alanına sahiptir.

Türkiye'nin manevî besin kaynağı sayılabilecek bu kurumlar, hem ilmî alanda, hem tarikat, hem eğitim kurumları olarak teşkilatlanıyorlardı. Kur'an tercümeleri, tefsir ve fıkıh çalışmaları, ahi zaviyelerinden çeşitli tarikat merkezlerine kadar her yerde toplumun aydınlanması sağlanıyordu.

Tapduk Emre, Mahmud Hayranî (Ö. 1269), Sarı Saltuk (?),*Barak Baba* (13.YY), Tapduk Emre (13. YY), Hacı Bektaş-ı Veli (1281 - 1338) ve Mevlana Celaleddin-i Rumi (1207 - 1273) gibi mutasavvıf, âlim ve fikir adamları Türkiye'nin muhtelif yerlerinde dergâhlarını kurmuşlar, toplumu eğitmektedirler.

Türkiye'de 13. Yüzyıl kültür ikliminde yetişen Türkistan'dan gelen bilgi ve fikir ışığıyla donanacaktır. Larende'de (Karaman) bulunan tekkesini Söğüt'e taşıyan ve kendini orada hizmete adayan Şeyh Edebalı, Konya'da Mevlana Celaleddin Rumi'nin, Suluca Kara Höyük'te Hacı Bektaş Veli'nin üstlendiği hizmeti üstlenecektir. Bir yandan mensubu bulunduğu vefailiğin gereklerini yerine getirip Türk sufiliğinin yaşamasını sağlarken, bir yandan uçtaki ahi zaviyelerinin kuruluşunu temin edecektir. Şeyh Edebalı'nın dergâhında sadece Vefaî dervişleri yoktur. Orada ahiler ve fakihler de bulunmaktadır.

Tursun Fakih, Türkistan'dan akıp gelen, İslamî umdeler üzerine bina edilmiş Arabî bilgiler, Fars ikliminden alınan bilgi ve tecrübelerin içinde bulunduğu eğitim kurumları ve yaşadığı çevre vasıtasıyla alarak yetişen bir şahsiyet olarak Türk kültür tarihi içindeki yerini alır. Özellikle hem kayın babası, hem şeyhi olan Şeyh Edebalı'nın terbiyesinden geçmiş olması, verdiği eserlerden ve

Osmanlı'nın kuruluşundaki fonksiyonundan anlaşılmaktadır ki, döneminin bilgilerine vakıf önemli şahsiyetlerinden biridir.

Kendi döneminin yüksek bilgi ve tecrübesine sahip Türkiye, Sahip olduğu aydınlanma hareketini batı yönüne kaydırmaktadır. Dönemin aydınları, Türkiye'nin muhtelif yerlerinde yurt tutuyor, buna bağlı olarak batı bölgelerine de yerleşiyorlardı. Bu yeni gelen derviş muhacirlerin bir kısmı gazilerle birlikte, yurt edinmek ve fütuhat yapmakla, bir kısmı tenha yerlere yerleşip ziraatla ve hayvan yetiştirmekle meşgul oluyorlardı. Hem fetih, hem yurt edinme, hem de o bölgede yaşamanın örnek ve önderliğini yapıyorlardı. Dolayısıyla "Bir kent grubu olan, yani şehirlerde, kasabalarda/ köylerde yaşayan, "çarşı-pazar töresini temsilinin önde gelenlerinden Şeyh Edebalı'nın neden bu uç bölgeye, Söğüt'e yerleştiği daha iyi anlaşılmaktadır (Sakallı, 1999-2000:50-56). Halil İnalcık da Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde fakihlerin önemine ve devlet yönetimindeki fonksiyonlarına dikkat çeker: "Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini, dini kuralları fakılardan sormaktadır… İleri gelen fakılar, Sünnî İslâm hukukunu bilen insanlar olarak idarede önemli rol oynamışlardır… Osman Gazi zamanında İslâm hukukunu bilen kişilerle devlet kuran bey arasında sıkı ilişkiler, vakfiyeleri yazan bir çeşit bürokrat vardı. Beyliği teşkilâtlandırma, sosyal hayatı düzenleme bakımından bu fakılar ve ahiler son derece önemli bir rol oynamışlardır. Din adamlarının ilk dönemlerde devletin örgütlenmesi ve beylere danışmanlık yapmış olmaları, ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmiş olması olayını açıklar Osman'ın son zamanlarında Alâed-dîn Paşa vezîr durumunda idi (Aspurca Hâtûn Vakfiyesi). Orhan ve Murad dönemlerinde Çandarlı Kara Halil (Hayreddîn Paşa), ulema menşeinden vezirlerin en ünlüsüdür" (İnalcık, 2010:133-134).

Âşıkpaşazâde'nin ulaştırdığı Baciyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm, Ahiyân-ı Rûm ve Gaziyân-ı Rûm dışında, beylikler döneminden itibaren var olan Fakih grubu, hem Osmanlı'nın kuruluş döneminde, hem de daha önceki dönemlerden itibaren toprağın siyasallaşması, yani Anadolu'nun vatanlaşması sürecinde fonksiyoneldirler. Toplum içinde örnek davranışları, bilgi birikim ve tecrübeleri hayat tarzıyla baştan aşağıya, yeni bir insan tipolojisini temsil etmektedirler.

Bundan dolayı başta İbn-i Batuta olmak üzere birçok kaynakta beylikler döneminden Osmanlı'nın ilk dönemlerine kadar çok sayıda fakih adı sayılmaktadır. Bunlar; Fakih Muslihiddin, Süle Fakı, Mevlânâ Selahaddin Fakih, Hâce Fakih Ahmed, Mevlânâ İhtiyareddin Fakih, Fakih Alaeddin-i Kastamunî, Fakih Harezmî,

Fakih Muhuyiddin, Fakih Musâ, Fakih Şemseddin Dımişkî, Seydi Fakih Candaroğlu, Yusuf Fakih, İshak Fakı, Mevlana Ali Fakih, Hâce Fakih Karamanî (Gel, 2004:24-32) gibi dönemin önemli şahsiyetleri arasında adları geçenlerdir.

Bir uç beyliği olarak bulunan Osmanlı'nın devlet olma temayül ve kararlılığı, Türkiye'nin diğer alanlarında bulunan ilmiye ve sufiyye taifesine mensup şahsiyetler, kuruluş döneminde Osmanlı'nın merkezi konumunda bulunan Söğüt-Domaniç, İnönü, Karacahisar mevkiine gelmeye başlarlar (Âşıkaşazade, 1977:18; Gel, 2004:53-54).

Kaynaklar, Tursun Fakih'in Söğüt ve civarında yaşadığına dair bilgiler vermekle beraber, biyografisi hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. 15. Yüzyıl tarihî kaynakları Tursun Fakih'in görevleri hakkında bilgi vermekteler. Onun, Osman Gazi adına Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, kuruluşunun ifadesi olan hutbeyi okuduğu, bayram ve cuma namazını kıldırdığı, kadılık ve imamlık yaptığı ifade edilmektedir.

Âşıkpaşazâde'nin; "Halk razı oldu Kadılığı ve hatipliği Dursun Fakı'ya verdi. Cuma hutbesi ilk önce Karaca Hisar'da okundu. Bayram namazını da orada kıldılar. Bunu tarihi hicretin 699'nda (Miladî:28 Eylül 1299-15 Eylül1300) vâki oldu." İfadelerinden de O'nun imam, hatip, kadılık görevini yaptığı, Osman Bey adına da hutbe okuduğu anlaşılmaktadır (Âşıkaşazade, 1977:27-28)

Yukarıdaki ifadelerden Tursun Fakih'in henüz Osmanlı Devleti kurulmadan önceki bir dönemde Eskişehir-Söğüt-Karacahisar civarında mukim olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Edebalı'nın kızı ile evli olması, Onun şeyhiyle birlikte hareket ettiğini, Osman Bey'in Şeyh Edebalı'nın kızı ile evlenmesi üzerine Eskişehir Beyi ile arasının açılması üzerine oradan ayrılıp Söğüt civarına yerleşmesiyle de Osman Bey'le birlikte hareket ettiğine de işaret etmektedir.

Çeşitli kaynaklarda Karamanlı olduğu ifade edilen Tursun Fakih (Buluç, 1963:11-12), muhtemeldir ki, Şeyh Edebalı ile birlikte Eskişehir-Söğüt civarına gelmiş, burada Osman Bey'in çevresinde bulunmuş, onunla akraba olmuş bir şahsiyettir. Osman Bey ile Tursun Fakih arasında kurulan bu akrabalık, dönemin şartları gereği aynı zamanda birlikte hareket etme mecburiyetini de getirmiştir.

Tursun Fakih'in yaşadığı 13.-14. Yüzyılda, Dede Karkın ve Geyikli Baba gibi Rum abdallarının Vefaîyye Tarikatına mensup olmaları, özellikle Şeyh Edebalı'nın Vefaîyye tarikatına mensubiyeti ve Osman Gazi'nin yanında olması, bu tarikatın Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda gösterdiği fonksiyon açısından önemlidir (Ocak, 1994:347-348). Zira kaynaklar, Şeyh Edebalı başta olmak üzere

Osman Gazi'nin çevresinde bulunan ilim adamı ve mutasavvıflardan bahsetmektedirler. "O zaman Gazi zamanında-Ulemâdan Tursun Fakih vardı ve fukaradan Baba Muhlis ve Osman Gazi'nin kayın atası Edebâli vardı, bunlar duaları makbul azizlerdi." (Barkan,1942:31) Uzunçarşılı, Şeyh Edebalı'nın müridi/öğrencilerinden Şeyh Edebalı'nin oğlu Şeyh Mahmud, Tursun Fakih ve Ahi Şemsiddün ile oğlu Hasan gibi ahiler, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli hizmetler gördüklerini ifade etmektedir (Uzunçarşılı, 1988:561).

Yeni bir medeniyet dairesine girmiş olan Türk toplumunun fikrî temelleri şüphesiz dönemin gereği olarak İslâm ideolojisi üzerine bina edilecektir. Dolayısıyla burada işaret ettiğimiz gibi Vefaiyye tarikatına mensup olan bu zümre, başta Şeyh Edebalı olmak üzere Tursun Fakih ve başka şahıslar devletin kuruluşunda katkıları olan, istişare heyetinin de birer üyesidirler. Hatta devlet ilanında tereddütleri vardır. Töre'den kaynaklanan bu tereddütlerini Osman Gazi'ye söyleyebilecek kadar yakınlığa ve cesarete sahiptir. Tursun Fakih ile ilgili Âşıkpaşazâde'de şu ifadeleri; "Karaca Hisar'ı alınca evler boş kaldı. Germiyan İli'nden ve başka yerden hayli adamlar geldi. Osman Gazi'den ev istediler. Osman Gazi de verdi. Az zamanda mamur oldu. Birçok kiliseleri mescit yaptılar. Pazar da kurdular. Halk toplanıp "Cuma namazı kılalım ve bir kadı isteyelim" dediler. Dursun Fakı derler bir aziz kişi vardı. O halka imamlık ederdi. Hallerini ona söylediler. O da gelip Osman Gazi'ni kayınatası Ede Balı'ya söyledi. Daha söz bitmeden Osma Gazi geldi. Sorup isteklerini bildi. "Size ne lazımsa onu yapın" dedi, Dursun Fakı: "Hanım! Sultan'dan izin gerektir."dedi. Osman Gazi dedi ki:"Bu şehri ben kendi kılıcımla aldım. Bunda sultanın ne dahli var ki ondan izin alayım? Ona sultanlık veren Allah bana da gaza ile hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise ben kendim dahi sancak kaldırıp kâfirlerle uğraştım. Eğer o, ben Selçuk hanedanındanım derse ben de Gök Alp oğluyum derim. Eğer bu ülkeye ben onlardan önce geldim derse dedem Süleyman Şah dedem de ondan evvel geldi". Halk razı oldu Kadılığı ve hatipliği Dursun Fakı'ya verdi. Cuma hutbesi ilk önce Karaca Hisar'da okundu. Bayram namazını da orada kıldılar. Bunu tarihi hicretin 699'nda (Miladî:28 Eylül 1299-15 Eylül1300) vâki oldu." (Âşıkaşazade, 1977,1985:27-28**)** ifadeleri dönemin meşveret geleneği ve Tursun Fakih hakkında bir fikir vermektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ilanı anlamına gelen Osman Gazi adına hutbe okunması görevi de Tursun Fakih'e verilecektir: "Tursun Fakih, Karacahisar'ın fethinden sonra (1288/1289) fetihle birlikte kiliseden çevrilen camide Osman Gazi adına ilk cuma

hutbesini okur. Burada hem kadı, hem hatip olarak bulunur; "Osman anı işidüp el-hükmü lillâh il-aliyy il kebir diyüb hemandem buyurdu: Karaca Hisar'a Tursun Fakih'i hem kadı ve hem hatib itdiler. Zira bu Tursun Fakih bir aziz kişiydi. Halka imamet iderdi. Edebali'ye dahi âşinâ idi. Ve Karaca-Hisar'a dahi Germiyan'dan ve gayriden hayli Müslümanlar gelüp şenlenmişdi. Evvel hutbe Osman Gazi adına ki okundu..." (Mehmed Neşrî,110:111).

Bir müddet Karacahisar'da kadılık yapan Tursun Fakih, aynı yıl Eskişehir'de Osman Gazi adına bayram hutbesi okur (Mehmed Neşrî,1949:109-111; Solakzâde,1989:18). Osman Gazi Bilecik'i kayın babası Edebalı'nın idaresine bıraktı. Tursun Fakih de şeyhi ve kayın babası ile burada kaldı. Tursun Fakih, şeyhi ve kayın babası olan Şeyh Edebalı'nın ölümünden sonra onun makamına geçerek Osmanlı Devleti'nin ikinci müftüsü ve kadısı olmuştur. Şemseddin Sami, Tursun Fakih'in, Şeyh Edebalı'nın ölümünden sonra Onun üstlendiği görevi üstlendiğini; "(Tursun Fakih), Osman Gazi devr-i meşahiri-i ulemasından olup, Edebali'nin damadı ve şakirdi idi. Tefsir, hadis ve fıkıh müşarunileyhden tedris edip, O'nun vefatında umur-ı fetva ve tedris kendisine ihale olunmuşdu. Alim, zahid bir zat idi" (ECER,1995).

Şeyhinden kısa bir zaman sonra ölen Tursun Fakih (1326 yılından sonraki bir tarih olmalı), yaşadığı dönemin ihtiyaçları gereği, iyi bir tahsil görmüş, döneminin bilgilerini vâkıf, devlet ve siyaset adamı. Sadece imam, kadı, asker, müşavir veya devletin kuruluşundan itibaren sıradan bir bürokrat olmayıp, edebî eser verebilecek kadar aydın bir şahsiyettir. Özellikle Arap edebiyat geleneğinden Türk edebiyatına gelen mesnevî tarzı, arûz'un böyle uzun soluklu bir türde kullanılmış olması Batı sahası Oğuz grubu Türkçesinin edebî alanda işlenmesine önemli örnek teşkil eder. Bir yanan örnek insan tipini sunmak için başta Hz. Muhammed olmak üzere İslam ulularının mâceralarının anlatıldığı edebî bir metin, edebî metinlerde kullanılan işlek bir Türkçe ve bunların "mevzûn ve mukaffâ" bir biçimde ifade edilmesi Türkiye sahası Türk edebiyatının temellendirilmesinde önemlidir. Bunun yanında Anadolu'nun vatanlaştırılması ve vatanlaştırma sürecinde gaza ruhunun canlandırılması, canlı tutulması ve bu ruhun gâzi tipiyle cenknâmelerinde işlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Kuruluş döneminde yazılan dinî-kahramanlık konulu edebî ürünlerin gayesi, yüzyıllar boyunca halkın ruhunda din ve kahramanlık yolunda etkiler yaratmak, insanın kendine ve başkalarına karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmek, güzel huylar edindirmek,

maddî güç ile manevî gücün birleşmesini sağlamak, tarih bilgisi ve şuuru kazandırmak olarak belirlenebilir. Tursun Fakih eserlerini bu gaye ile vücuda getirmiştir.

Tursun Fakih tarafından kaleme alınan eserlerin ideolojisinin, dinî-ahlakî bilgi, târih bilgisi ve şuuru ile topluma moral vermek olduğu söylenebilir. İnsanın kendine ve başkalarına karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmek, güzel huylar edinip kötülüklerden kaçınmak gerektiği fikirlerinin işlendiği cenknâmeler, birinci derecede topluma İslâmî bir ahlâk sistemi öğütlemektedir. Cenknâmeler, doğrudan doğruya ahlakî bilgilerin verilmesinden başka, dolaylı olarak çeşitli örnekler ve insanî davranış biçimleri ile öğüt tarzı ifadeler taşımaktadır. İdeal örnek insan tipi ile bunların anlayış, düşünüş ve davranışları, toplum hayatına örnek olarak sunulmak suretiyle, dönemin fikrî yapısına uygun, fikrî yapıyı güçlendirici ideal insanı yakalanmaya çalışılmaktadır.

Cenknâmelerde başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Ali ve diğer Müslümân gâziler, kendilerini çepe çevre kuşatan İslâm imânı ile dolu, onun verdiği kudret ve kuvvetle yaşayan, bu kıymet hükümleri için savaşan ideal insan örnekleridir. Kuruluş döneminin eserleri olan Cenknâmeler, ideal insanı işlerken, toplumun örnek insan arayışına cevap vermesi yanında toplumun moral kaynağı olarak da önemli bir fonksiyonu da yerine getirir.

Tursun Fakih'in eserlerinin de içinde bulunduğu ödünçleme türlerden olan mesneviler, yeni evrensel Türk medeniyetinde, eski kahramanlık/alplık ürünlerini yeni ideoloji ve yeni din ile uyumlu bir çizgiye taşımışlardır. Bu tür eserlerde olduğu gibi Tursun Fakih'in mesnevilerinde de dini yayma yolunda yapılan mücadele ve gösterilen kahramanlıkları anlatan dinî/hamasî hikâyelerdir (Yıldırım,1998).

Tursun Fakih adına kayıtlı üç mesnevi bulunmaktadır. Bunlar; Gazavât-ı Hazret-i Alî Kıssa-ı Mukaffa', Gazavât-ı Hazret-i Alî Kıssa-ı Ummân, Gazavât-ı Muhammed Hanefî.[416]

[416] **Gazâvât-ı Hazret-i Ali Kıssa-ı Ummân adlı mesnevi,** "Cumhurnâme" adıyla da anılmaktadır. Bkz. Tursun Fakih; (Haz. Mehmet Gümüşkılıç), Gazavat-ı Bahr-ı Umman ve Sanduk (Cumhur-name) (Giriş - Gramer İncelemesi - Metin - Sözlük - Tıpkı Basım), Ankara, 2007.

1. Gazâvât-ı Hazret-ı Ali Kıssa-ı Mukaffa[417]

Tursun Fakih tarafından tercüme yoluyla Türk edebiyatına kazandırılan Cenknâme, kaynağını İslâm târihinden alan bir hikâyedir. Cenknâme, Yemen'de olan bir savaşı konu edinmektedir.

2. Gazâvât-ı Hazret-i Ali Kıssa-ı Ummân

Olağanüstü özellikleri itibariyle Arap masal/ efsâne geleneğine bağlanabilir. Zira Tursun Fakih'in kaleme aldığı bu cenknâmenin dışında incelediğimiz başka cenknâmelerde de aynı yapıyı tesbit ettiğimizi belirtmek gerek (Çetin, 1997).

3. Gazavât-ı Muhammed Hanefî

Tursun Fakih tarafından tercüme yoluyla Türk edebiyatına kazandırılmıştır.

Muhammed Hanefi Mesnevisi, Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefi'nin gençlik dönemindeki kahramanlıkları ile Hz. Ali'nin kahramanlıklarını anlatan bir mesnevidir.

Tursun Fakih, Anadolu'nun Türkiye olarak adlandırılması dönemlerinde yaşamış, Türkiye'de yeni bir inanç çatısı altında içinde bulunduğu tarikat geleneğine bağlı olarak yetişmiş; dönemin bilgilerine vâkıf olan bir aydın tipidir. O, adındaki "Fakih/Fakı" unvanından da anlaşılacağı gibi dönemin fıkıh âlimlerinden biri olup, dinî ve şer'i bilgilerin yanında dönemin edebiyat bilgilerine de vâkıf bir şahsiyettir. Türkiye sahası Türk edebiyatının ilk örneklerinden olan mesnevî tarzında eser vermiş olması da edebiyat târihi için önemlidir. O mesnevîlerinde kullandığı Türkçe ile kendi döneminde dilin sanat alanında kullanılmasına örnek teşkil etmektedir. Onun, Türk şiir sanatına yakınlığı ve yatkınlığı yanında yazdığı mesnevîleriyle de Arapça ve Arap edebiyatını bildiği anlaşılmaktadır. Tursun Fakih'in eserlerini Türk edebiyatına tercüme ve adapte yoluyla kazandırması Batı sahası Türk edebiyatının kuruluşunda önemlidir.

Beylikler ve Osmanlı'nın kuruluş dönemini yaşayan aydınlar gibi Tursun Fakih de Edebî şahsiyeti yanında sahip olduğu bilgi alanı, bilgiyi kullanması itibariyle daha sonraki dönemlerde yaşanacak Türk aydınlanmasına öncülük etmiştir.

---

[417] Tursun Fakih'in serleriyle ilgili geniş bilgi için bkz.; İsmet ÇETİN, **Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri,** Ankara 1997.

Tursun Fakih'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ilk kadı ve müftü olarak görevlendirilmesi, daha sonraki dönemlerin hukuk ve özellikle adalet anlayışının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Kaynakça

AKSOY, Hasan, Tursun Fakih,**İslam Ansiklopedisi (TDV)**, C:10, İstanbul 1994,

Âşıkpaşa-Zâde, **Âşıkpaşa-Zâde Târihi** (Haz. Nihal ATSIZ), İstanbul 1977

BARKAN, Ö. Lütfi, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler, **Vakıflar Dergisi**, II, (Ankara, 1942), 279-304. B

ULUÇ, Saadettin, Tursun Fakih'in Gazavatnâmesi, **X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963,** Ankara 1963, s.11-12.

ÇETİN, İsmet (Haz.)Tursun Fakih, Gazavât-ı Muhammed Hanefi, Ankara 2008

ÇETİN, İsmet (Haz.)Tursun Fakih, Gazavât-ı Mukaffa, Ankara 2008

ÇETİN, İsmet (Haz.)Tursun Fakih, Gazavât-ı Umman, Ankara 2008.

ÇETİN, İsmet, Tursun Fakih- Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Mesnevileri. Tursun Fakih, Ankara 2008

ÇETİN, İsmet, **Türk Edebiyatında Hz.Ali Cenknâmeleri,** Ankara 1997.

Ebu'l-Hayr-i Rumi,**Saltuk-Nâme** C:I, (Haz. Ş.Haluk AKALIN), Ankara 1987.

ECER, Ahmet Vehbi, Osmanlı Devleti'nin İstiklâl Hutbesini Okuyan Devlet Adamı Dursun Fakih, **Osmanlı,** (Editör: Güler EREN**),** Ankara 1999, 181-189.

GALOTTA, Aldo, Gazvât-ı Hayreddin Paşa, (Çev. Salih AKDEMİR), **TTK Belleten,** C:XLV/2" (Ekim 1981), 473-500.

GÜMÜŞKILIÇ, Mehmet , **Gazavat-ı Bahr-ı Umman ve Sanduk (Cumhur-name) (Giriş - Gramer İncelemesi - Metin - Sözlük - Tıpkı Basım)**, Ankara, 2007.

GEL, Mehmet, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Fakihler ve Tursun Fakih, Ankara 2004,(G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

GÜNGÖR, Erol, İslam Tasavvufunun Meseleleri, İstanbul 1987.

GÜZEL**,** Abdurrahman**, Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı**, Ankara 1999.

İNALCIK, Halil, Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak-Kuruluş, İstanbul 2010.

İNALCIK, Halil, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş**, Türkler, C:9-Osmanlı,** (Ed.:H.C.Güzel, K Çiçek, S.Koca), Ankara 2002 , 66-88.

KARAGÖZ, Mehmet**,** Osmanlı Fikir Hayatında Kadızâdeliler**, Türkler, 11,** (Ed.:H.C.Güzel, K. Çiçek, S.Koca), Ankara 2002 , 141-152.

KÖPRÜLÜ, Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi,** İstanbul 1981

LEVEND, Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız, **TDAY Belleten 1963,** Ankara 1964, s.89-115

OCAK, A.Yaşar, Din ve Düşünce, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi C:II**, İstanbul 1998

OCAK, Ahmet Yaşar, Klasik Dönem Osmanlı Düşünce Hayatı**, Türkler, C:11-Osmanlı,** (Ed.:H.C.Güzel, K Çiçek, S.Koca), Ankara 2002 , 15-26.

OCAK, Kalenderiler **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler,** Ankara 1992.

Oruç Beğ Tarihi, (Haz. Atsız), İstanbul 1972.

ÖCAL, Safa, Dursun Fakih, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S:34(Ekim 1989).

ÖZTELLİ, Cahit, İslam'dan Sonra İlk Halk Edebiyatı ve Anadolu'da Meydana Gelen Eserler, **Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri,** Ankara 1976, 346-347.

SAKALLI, Bayram, Osmanlı Devletinin Kuruluş Yıllarında Şeyh Edebalı, Türk Yurdu, 19-20, 148-149, (Aralık 1999-Ocak 2000), 50-56.

ŞAHİN, Kamil, Edebalı, **İslam Ansiklopedisi (TDV),** C:10, s.393-394

TEKİNDAĞ, Şahabettin, Tursun Fakı, **İA**, C:XII, s.123;

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi-I,** Ankara 1988

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türk Tefekkür Tarih**, İstanbul 2007.

ÜNVER, Süheyl, Osmanlıların İlk İstiklâl Hutbesini Okuyan Dursun Fakih, **Tarih Dünyası Dergisi,** 12 (1950), 495-497

YILDIRIM, Dursun, **Türk Bitiği,** Ankara 1998